

ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ НА ДВИЖЕНИЕТО ЗА СОЦИАЛЕН КРЕДИТ

Петър Стоянов*

Увод

В период, когато обществено-икономическите отношения се намират в процес на дълбока криза, както е сега, ортодоксалната политическа икономия започва да губи стойност за сметка на неортодоксални мислители. Изследвайки идеите на считаните за еретици икономисти, реформатори и философи, появили се в периода след Първата световна, именно този от тях предложил, по мнение на автора, най-адекватен анализ и решение на особено наболели проблеми като неизплатимия глобален финансов дълг, технологичната безработица, неравенството и концентрацията на власт в ръцете на олигархично бюрократичен корпоративен елит, остава все още неразбран, непознат, и изваден от академичния дебат. Става въпрос за британския технократ, инженер, икономист и философ Клифърт Хю Дъглас, основал в периода на 20-те и 30-те години на XX век най-радикалното направление в областта на Християн демокрацията и Социалните финанси – „Движението за социален кредит“.

Политическата икономия на движението за социален кредит е била обект на по-задълбочен анализ единствено от страна на изключително тесен кръг представители на академичните среди. Тук трябва да споменем изследванията на Франсис Хътчисън, Браян Буркит, Дж. М. Пулен, Г. О. Смит и Джон Е. Кинг (виж Hutchinson and Burkitt, 1997; Pullen and Smith, 1997; King, J. E. 1988). Дъглас в повечето случаи не е бил считан за авторитет от по-видни икономисти, особено представители на неолибералната икономическа мисъл. В редки случаи, при които те епизодично го споменават, той е посрещнат с почти универсално неразбиране и отричане. По мнение на автора бива повърхностно, обидно и некоректно представен (виж Mises 1966: p. 186; Наук 1938: p. 138).**

На обратния полюс трябва да споменем носителя на Нобелова награда британски икономист Джейм Мийд, чиито интереси в областта на икономиката,

* Петър Стоянов е доктор, главен асистент, катедра „Политическа икономия“, УНСС, email: petisto@gmail.com

** Мизес и Хайек споменават Дъглас в едно изречение, представяйки го като упорит лунатик и невеж реформатор, заразен с вируса на инфлацията.

по негови думи, са били инспирирани именно от произведенията на Дъглас. Малко преди смъртта си, той признава, че е бил принуден да се дистанцира като последовател на социалния кредит, за да изгради и запази своята кариера (виж King, J. E. 1988). Въпреки това, Мийд заимства и инкорпорира много от неговите идеите (виж Meade, J. E. 1993; King, J. E. 1988).

Положително отношение и подход към Дъглас има и друг британски икономист, близкия приятел на Джон Мейнард Кенс – Сър Ралф Хаутри (R. Hawtrey). Хаутри води задълбочени дебати с него в Бирмингам през 1933 г., включва го в лекциите и книгата си *Capital and Employment*, също така признава неговия принос за теорията, че амортизациите не създават платежоспособност (виж Douglas and Hawtrey 1933; Hutchinson and Burkitt 1997: p. 88; King, J. E. 1988:158;) В кореспонденцията си с Кейнс Хаутри го насърчава и той да признае приноса на Дъглас към заимстваната от него в *The General Theory of Employment, Interest and Money* идея за опасността от дефлацията във връзка с амортизационните фондове на бизнеса (Hutchinson and Burkitt 1997: p. 88; King, J. E. 1988: p. 153). Кейнс потвърждава, че го е направил, но в последствие е извадил цитатите, причината по негови думи: „Да призная аргументите на Дъглас, без да мисля за практическите последствия, означава сам да си създам проблеми“ (виж King, J. E. 1988: p. 153; Keynes 1983, XII: p. 599-600, 612). Кейнс неофициално признава и приема диагностиките и анализа на Дъглас, официално, подобно на Мийд, се дистанцира и определя част от тях като мистификации (виж de Mare E, p. 89; Keynes 1936, p. 370-371). Решението за реформиране финансите на основа на теорията за социален кредит по това време е абсолютно неприемливо за политическия и финансов елит. По тези причини според автора в *General Theory*, от една страна, Кейнс си присвоява част от идеите на Дъглас, но от друга – опитвайки се да предложи коренно различно, политически коректно решение, той дълбоко ги опорочава.

В *General Theory* за Кейнс недостигът на покупателна способност е временен проблем, предизвикан от „загубени спестявания“, които не са били изхарчени или реинвестирани (Keynes, 1936). Дъглас от своя страна посочва, че в местните банкови сметки няма излишък от спестявания, било то частни или търговски. Всъщност спестяванията са на най-ниското си ниво. За него това е поредната дългова криза на неплатежоспособност, предизвикана от експроприацията на социален кредит – антисоциалната кредитна (парична) политика на банките (Douglas, 1933). Теорията на Клифърд Дъглас за социалния кредит е антитеза на Кейнсианския социален дълг.

Днес, повече от 80 години по-късно, провалът на наложилата се като ортодоксална икономическа наука при решаването на проблемите с цикличните кризи, неравенството, технологичната безработица, хроничните дългове и неплатежоспособност никога не е бил по-очевиден. В този смисъл

целта на тази статия, от една страна, е да представи оригиналните приноси на школата за социален кредит в полето на политическата икономия, изяснявайки причините, поради които тя е останала неразбрана, игнорирана и дори цензурирана. От друга страна, тя може да се разглежда и като кратко въведение към бъдеща монография за едно по-задълбочено и цялостно изследване на изключително адекватната, спрямо предизвикателствата на постмодерното индустриално общество, политико-икономическа философия на Клифърд Дъглас.

Изложение

Социалния кредит е интердисциплинарна дистрибутивна философия, обхващаща полетата на икономиката, политиката, историята, финансите, счетоводната отчетност и християнската етика. Тя е разработена от Клифърд Хю Дъглас, образован в Кеймбридж виден шотландски инженер, икономист и обществен деец.[1] В периода от края на Първата световна война до края на 30-те години той развива и представя своите идеи изнасяйки лекции, публикувайки десетки статии и книги. [2] Движението е замислено от Дъглас, като интелектуална реакция срещу унищожението на християнската общност със започналата от началото на XX век застрашителната централизация на сила в ръцете на финансовия и монополистичен капитализъм. Основната цел е насочена към преосмисляне, реформиране на финансите за връщане и преразпределение на властта от олигархично монополни институции към общността и индивида. Дъглас пише: „Институциите са създадени за човека, не човека за институциите, интересът на човека, който е в себеразвитието, стои над всяка система, независимо дали е теологична, политическа или икономическа“ (Douglas C.H., 1974, p.18). Икономическата теория в услуга на политици и финансисти според него е основна причина за бедността, проблем който в началото на XX век е вече напълно решен от инженерните науки (Crowther G. 1940:p.434). За финансово-банковите институции проваляли не един и два от поверените му проекти, той добавя: „Като инженер и човек на науката намирам за невероятно едно стабилно общество да може да продължи да се основава на най-колосалната измама, извършвана срещу неговите собствени интересите.“ (Douglas C.H.,1936)

Опитите да се представят и анализират идеите на Дъглас през призмата на ортодоксалната икономическа мисъл са абсолютно контрапродуктивни. Политическата икономия на социалния кредит съществува в рамките на алтернативна икономическа логика, теория и социална философия. Социалният кредит е трети път, коренно различен от наложилите се в реалността системи на неолиберален корпоративен или бюрократичен държавен капитализъм (държавен социализъм).

По време на радио дебат през 1933 г. Дъглас обвинява икономистите, че не живеят в реалността, използвайки неадекватни концепции и разбирания за финансите, ценообразуването и заетостта в индустриализиращите се общества (Hutchinson and Burkitt 1997: p. 92; Douglas and Robertson 1933). В началото на XX век огромният скок в технологиите и производителността, заедно с все по-разширяващата се финансиализация на капитализма започват сериозно да оспорват основите на традиционната икономическа теория. Икономистите от кариерата, отказвайки да осъзнаят и приемат предизвикателството, вече повече от 100 години предпочитат да останат статично ортодоксални в един все по-проблемно динамичен свят. Те продължават да анализират монетарната икономика чрез криви на предлагането и търсенето, базирани на бартерна икономика, една въображаема икономика, в която парите и банките са неутрални. В този смисъл Клифърд Дъглас се явява един от най-ефективните и задълбочени критици на масовата икономическа мисъл. За разлика от други еретици и реформатори в областта на финансите, той успява да сведе своите идеи до масите и да инспирира мощна обществено-политическа реакция в държави като Канада, Австралия и Нова Зеландия. За разлика от видните представители на масовата икономическа мисъл, теориите на Дъглас се базират върху богатия му практически опит в областта на инженерните науки, счетоводството и мениджмънта. Кариерата му като главен инженер, мениджър за Westinghouse Electric Corporation в Индия и Royal Aircraft Factory в Англия му позволяват да придобие реални и задълбочени познания за работата на банково-кредитната система и счетоводната отчетност, каквито според автора повечето икономисти нямат (Douglas C.H. 1936:p.14). Като човек на науката, той започва с наблюдение и след това формира хипотеза. По мнение на автора ортодоксалните икономисти прилагат предимно обратния подход.

Основните приноси на Дъглас в полето на икономическата мисъл са насочени в три важни направления. На първо място е неговата теория за хроничния недостиг на покупателна способност. Дъглас е първият икономист, изследвал връзката между текущото начисляване, темпът на цените и платежоспособността. След това трябва да споменем приносите към кредитната теория на банкиране и критиката му към количествената теория на парите.

Дъглас критикува класическия икономикс, защото се основава на бартерна икономика, докато съвременната икономика е парична. За ортодоксалния икономист парите са средство за размяна, но това може да е така само ако богатството, стоките и услугите се произвеждат персонално от индивидите, които ги разменят. Той изяснява, че в модерната икономика, където производството се разделя на многобройни процеси, богатството се създава от хора и капитал, които работят съвместно един с друг. В това отношение богатството за него е един общ фонд, от който хората могат да

черпят, тъй като то е натрупано в историята от лица, които си сътрудничат, проблем известен като „непризнато нарастване на асоциацията“ (Douglas, C. H. February 13, 1934).

Историческите натрупвания съставляват това, което Дъглас нарича „културно наследство на човечеството“. Дъглас не е съгласен с класически икономисти като Адам Смит и Дейвид Рикардо, които разделят факторите на производство на земя, труд и капитал. Той също така не е съгласен с Маркс, който твърди, че трудът създава цялото богатство. За него „културното наследство на обществото“ е основният фактор в производството. Именно „културното наследство на обществото“ застава зад основния термин във философията на Дъглас – т.н. „социален кредит“. Нашето културно наследство или социалният кредит се дефинират като знанието, техниката и процесите, които ни се предават постепенно от началото на цивилизацията, например не е нужно всяка година да продължаваме да „преоткриваме колелото“. „Ние сме само администраторите на това наследство и в тази степен социалният кредит е собственост на всички нас без изключение“ (Douglas, C. H. January 22, 1934). С развитие на цивилизацията, капиталът създаден чрез социалния кредит, постепенно напълно ще измести трудът на индивида като фактор в икономиката. В този смисъл според Дъглас парите не могат да бъдат разглеждани и използвани като стока и средство за размяна, те трябва да бъдат единствено средство за ефективно търсене и разпределение на богатство (Douglas, C. H. February 13, 1934, p. 15).

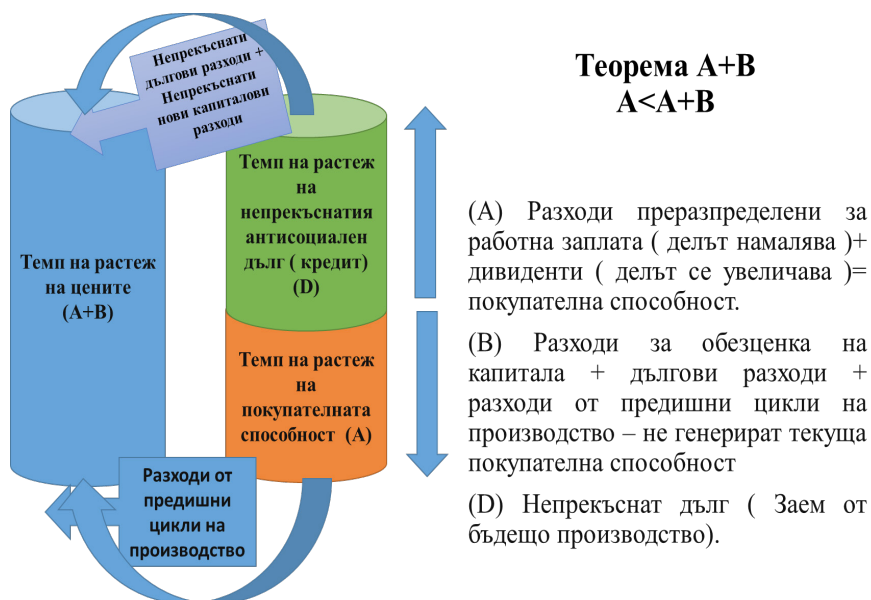
За Дъглас, като представител на християнската общност и инженер, човешките потребности не са неограничени, а проблемът с производството и недостигът, отдавна е решен. Централни проблеми в икономиката на индустриалните общества са тези за разпределението на социалния кредит и изкуствено създадената бедност (Douglas, C. H. 1920b). Основна пречка за решаването им са игнорирането, прикриването (от икономисти и политици) на т.нар. кредитна теория на банкиране и теорията за хроничния недостиг на купателна способност (Douglas, C. H. 1931).

Кредитната теория на банкиране гласи, че в процеса на кредитиране банките създават нови пари независимо от политиката на централната банка. Дъглас е поддръжник на теорията наред с Хенри Дънинг Макклейд (Henry Dunning Macleod), Шумпетер и Ралф Хаутри. Той е един от първите икономисти, които потвърждават, че заемите създават депозити, а не обратното и дава кратко математическо доказателство за това в книгата си *Social credit* (Douglas C. H. 1924). До второто десетилетие на ХХІ век, вече повече от 90 години, този изключително съществен факт, наред с останалите теории на Дъглас, е грубо игнориран от академичната общност. През 2014 г. видният германски специалист по банково дело, професор Ричард Вернер, успява да убеди малък клон на голяма европейска банка да отвори счетоводните си

книги, и по негови думи, за първи път в 5000 годишната история на банковото дело доказва емпирично, че банките създават индивидуално нови пари в процеса на кредитиране (Werner R. 2014: p. 16) За разлика от останалите поддръжници на тази теория, Дъглас има смелостта да направи и анализ на политическо-икономическите последствия от нея. Той критикува банковата система на две основания: първо, че се е превърнала във форма на държава над държавата, която централизира властта си от векове и второ, че е монополизирала кредита, и претендира за собственост върху парите, които създава. Дъглас заявява, че това е върхова форма на легализиран грабеж, еквивалентно на претенция за собственост върху самата нация. (Douglas C.H. 1931; Douglas C.H. November 24, 1936.) Парите и кредитът, твърди Дъглас, са просто абстрактно представяне на богатството на общността, способността на общността да доставя стоки и услуги, когато и където се изискват (Douglas C. H. February 13, 1934). Монетизирайки и приватизирайки кредита, банките не само изземват богатството на общността, но и налагат цена, лихва върху присвоеното и недължимото (Douglas C.H. 1931). По тази причина един от основните принципи във философията на социалния кредит е, че парите, кредита не могат да бъдат създавани като дълг от корпорации, представляващи частни интереси. Въпреки съпротивата на Британската империя, последователите на социалния кредит в Канада са първите и последни обществени дейци, успели да приложат този принцип в практиката на западната цивилизация. През 1938 г. Уилям Абархарт (William Aberhart), министър-председател на щата Алберта в първото правителство на Партията за социален кредит, основава най-голямата и успешната институция в областта на социалните финанси – обществената банка Alberta Treasury Branches. Същата година видният канадски адвокат, политик, кмет на Ванкувър и последовател на социалния кредит Джералд Маккигър (Gerald McGeer), печели кампания и застава в основата на „Закона за национализацията на Централната банка на Канада“ от 1938 г. Благодарение на неговите лични усилия, в периода 1938 – 1974 г. канадците успяват да изплатят военните си разходи, да финансират публичното си здравеопазване, образование и значителни инфраструктурни проекти, като едновременно с това се радват на ниски данъци и публичен дълг (Bank of Canada Review, September 1978).

След анализ върху счетоводните данни на над 100 предприятия в Британия, Дъглас достига и до най-оригиналния си принос в областта на икономическата мисъл – теорията за хроничния недостиг на покупателна способност, изразена чрез т.нар. теорема $A+B$ ($A < A+B$). Основният икономически проблем от началото на XX век, според него е хроничният недостиг на доходите спрямо цените (C. H. Douglas 1933, p. 25). Теоремата изразява вътрешно присъщата инфлационна природа на ценовата система и несъстоятелността на т.нар. закон на Сей за макроикономическото равновесие в

модерната индустриализирана икономика. Видно от представената по долу схема (виж Фигура 1), текущият темп на ценови растеж $A+B$ не може да бъде покрит от пазара чрез естествен темп на растеж в покупателната способност.

Фиг. 1. Схема темп на цени срещу покупателна способност

Този проблем се влошава още повече чрез изместването на труда като фактор в производството при въвеждането на високи технологии. Трябва да се има предвид, че в настоящата икономическа реалност, цените се плащат основно чрез доходи от работна заплата, а не от капиталови дивиденди. Хроничната неплатежоспособност е обусловена от множество фактори, като сред най-съществените са: 1) начисляването на потребителите на разходи за обезценка на капитала (амортизации), т.е. разходи които не създават покупателна способност; 2) в текущите цени се начисляват и разходи от предишни цикли на производство, които също не създават текуща покупателна способност (те вече са създали такава в предишен период); 3) темпът на печалбата, спестяванията и инвестиционната политика. Критици на теоремата биха изтъкнали, че неплатежоспособността в икономиката се покрива чрез циркулация на паричния капитал според количествената теория на парите. Теорията, че увеличената скорост на циркулация“ на валута създава покупателна способност, обаче е напълно дискредитирана от Дъглас в началото на XX век. Парите в дългово базирани финансови системи не „циркулират“. Те възникват като банков кредит (дълг) и се погасяват,

когато се връщат обратно на банката кредитор. Те възникват и се погасяват непрекъснато. Илюзията за циркулация се поддържа чрез генерирането на непрекъснат дълг (Douglas, C. H. 1931).

Дъглас демонстрира, че начинът, по който пазарът компенсира описания проблем, постигайки привидно равновесие, е чрез създаването на банков кредит под формата на антисоциален неизплатим дълг (Douglas, C. H. 1931).

В следствие от игнорирането на посочения проблем, цивилизацията и обществото, въпреки бурния технологичен прогрес от началото на XX век, е обречено на дългово робство, безработица, тежки периодични финансови кризи, световни и социални конфликти. Едва ли може да се намери по-добро доказателство за всичко това от сегашното състояние на световната икономика, която към началото на 2017 г. е генерирала глобален дълг в размер на 217 трилиона долара, представляващ 327% от глобалния БВП (Institute of International Finance, Q1 2017).

Единственият път към разрешаването на описаните проблеми Дъглас вижда в реформирането на финансите на основата на комунално социално банкиране. В основата на подобна система трябва да застане Национален кредитен институт (Обществена централната банка). Нейната задача е да изчисли и балансира тази част от цените, които не са покрити от потребителски доход (C.H. Douglas, 1933, pp. 22-23). Практическото реализиране на подобна схема става чрез директно субсидиране на всеки отделен потребител с динамичен универсален доход, наречен национален дивидент. Националният дивидент не е печатане на пари, а прецизно изчислен динамичен паричен инструмент. Той трябва да балансира пазара, компенсирайки гражданите за огромния скок в производителността и участието им във формирането на капитала чрез „непризнатото нарастване на асоциацията“. По този начин цените и платежоспособността ще бъдат в автоматичен баланс, финансовата система ще се само-нивелира, вместо да генерира неизплатим дълг, за да отговори на текущите цени. Националният дивидент е индексирани към производителността, няма производство, няма дивидент. По никакъв начин Дъглас не предлага безконтролно печатане на пари. В противен случай единствената алтернатива е да се примирим със сегашния финансов ред с всичките му негативи: периодични световни войни, революции, национализация на частна собственост и приватизация на обществени блага.

Заклучение

За разлика от масовата икономическа наука, основана на неадекватните предположения за общо конкурентно пазарно равновесие, неутралитета на банките и парите, революционния анализ на Дъглас трябва да се разглежда, като цялостна икономическа школа, базирана на теорията за общото па-

зарно не-равновесие и експроприацията на социалния кредит, богатството и културното наследство на Цивилизацията. Като такава политическата икономия на социалния кредит има адекватно отношение към най-наболелите аспекти на конкретната ни реалност, тази на социално-икономическите и екологични проблеми в пост-индустриалните общества.

Притиснати от нерешените проблеми на неизплатимия глобален финансов дълг, технологичната безработица, неравенството и концентрацията на власт в ръцете на олигархичен, бюрократичен, корпоративен елит, представителите на масовата академична и политическа общност са принудени или да се запознаят и осмислят идеите на неортодоксални мислители като Дъглас, или безславно да изчезнат в историята, обричайки поредната цивилизация на самоунищожение.

Бележки:

[1] Хю Дъглас работил за Westinghouse Electric Corporation, Canadian General Electric company и Royal Aircraft Establishment.

[2] Сред който трябва да споменем Economic Democracy (1919), Credit power and Democracy (1920), Social Credit (1924), The Monopoly of Credit (1931), The Use of Money (1935), The Alberta Experiment: An Interim Survey (1937) и др.

Референции:

Bank of Canada Review (September 1978), volume 1978, issue Autumn, Ontario. Crowther, Geoffrey (1940), An Outline of Money, London.

De Mare E (1983), A Matter of Life or Debt, Veritas Pub.

Douglas, C.H. (1974), Economic Democracy (Fifth Authorised ed.). Epsom, Surrey, England: Bloomfield Books.

Douglas C.H. (1936), The tragedy of human effort, K.R.P. Publications, Liverpool, 1936.

Douglas C.H. (1933), Credit-Power and Democracy, Aust. Edition.

Douglas, Clifford Hugh (1920a), Economic Democracy, London: Cecil Palmer (1974 edition).

Douglas, Clifford Hugh (1920b), Credit-Power and Democracy, London: Cecil Palmer.

Douglas, Clifford Hugh (1923), Social Credit History, reprinted in The New Economics, November 23, 1934.

Douglas, C.H. (November 24, 1936), Dictatorship by Taxation address at Ulster Hall, Belfast. The Australian: Melbourne. Retrieved on February 28, 2008.

Douglas, Clifford Hugh (1931), *The Monopoly of Credit*. London: Chapman and Hall.

Douglas, Clifford Hugh (1935a), *Money and the Price System*, (Oslo Speech)

Douglas, Clifford Hugh (1935b), *Warning Democracy*. London: Stanley Nott.

Douglas, C.H. (January 22, 1934), *The Monopolistic Idea* address at Melbourne Town Hall, Australia. The Australian League of Rights: Melbourne. Retrieved on February 28, 2008.

Douglas, C.H. (February 13, 1934), *The Use of Money* address at St. James' Theatre, Christchurch, New Zealand. The Australian League of Rights: Melbourne. Retrieved on February 28, 2008.

Douglas C.H. (1936), *Money: a historical survey*, Notes for Major Douglas's speech on July 26 at the Social Credit study course for Conservatives at the Bonar Law College, Ashridge.

Douglas and Hawtrey, *New Age* (1933), 26 (2).

Hayek, F.A. von (1931), 'The "Paradox" of Saving', *Economica*, Number 32.

Hutchinson F, Burkitt B. (1997), *The Political Economy of Social Credit and Guild Socialism*, Routledge.

Keynes J., M. (1983), *The Economic Articles and Correspondence: Investment and editorial: Volume XII* (Collected works of John Maynard Keynes), Macmillan.

Keynes J., M. (1936), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Macmillan.

King, J.E. (1988), *Economic Exiles*, Macmillan.

Meade, J. (1993), *Liberty, Equality and Efficiency: Apologia Pro Agathotopia Mea*, London.

Mises, L. (1949), *Human Action A Treatise on Economics*, Yale University Press.

Institute of International Finance Research (2017), issue Q1 2017.

Pullen J.M., Smith G.O., Major Douglas and Social Credit: A Reappraisal, *History of Political Economy* (1997) 29 (2): 219-273.

Werner, R.A., *International Review of Financial Analysis*, Volume 36, 2014.

ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ НА ДВИЖЕНИЕТО ЗА СОЦИАЛЕН КРЕДИТ

Петър Стоянов

Резюме

В период, когато общественно-икономическите отношения се намират в процес на дълбока криза, ортодоксалната политическа икономия започва да губи стойност за сметка на неортодоксални мислители. Целта на този доклад, от една страна, е да представи оригиналните приноси на школата за социален кредит в полето на политическата икономия, изяснявайки причините, поради които тя е останала неразбрана, игнорирана и дори цензурирана. От друга страна, той може да се разглежда и като кратко въведение към бъдеща монография за едно по-задълбочено и цялостно изследване на политико-икономическата философия на Клифърд Дъглас.

За разлика от масовата икономическа наука, основана на неадекватните предположения за общо конкурентно пазарно равновесие, неутралитета на банките и парите, революционният анализ на Дъглас трябва да се разглежда като цялостна икономическа школа, базирана на теорията за общото пазарно неравновесие.

Ключови думи: социален кредит, хроничен недостиг на покупателна способност, неизплатим дълг.

JEL: B1, B2, B26, B3.

POLITICAL ECONOMY OF THE SOCIAL CREDIT MOVEMENT

Petar Stoyanov*

Abstract

In times of crisis and recession conventional economic thought usually starts to lose its value in favor of unorthodox thinkers for solutions. Giving the pressing severity of unsolved socio-economic problems this paper analyses the ideas and contributions of the great British engineer, and political economist Clifford Hugh Douglas. Clarifying the reasons why he has been misunderstood, ignored, and even censored, his theories concerning money, debt, deficiency of purchasing power and economic democracy are presented and opposed to the dominant schools of economic thought.

Key words: social credit, chronic deficiency of purchasing power, unpayable debt.

JEL: B1, B2, B26, B3.

* Petar Stoyanov, PhD, Assist. Prof., Department of Political Economy, UNWE – Sofia, email: petisto@gmail.com